

**FARMATSIYA VA XALQ TABOBATI YO'NALISHIDAGI TALABALARGA
DORIVOR O'SIMLIKLAR TO'G'RIDAGI BILIM VA KO'NIKMALARINI
RIVOJLANTIRISH**

Malohat Muzafarova

Abu Ali ibn Sino nomidagi

O'zbekiston tibbiyot instituti farmakologiya kafedrasi assistenti

Annotatsiya

farmatsiya va xalq tabobati sohalaridagi mutaxassislarni tayyorlashda dorivor o'simliklar (fitoterapiya) borasidagi chuqur nazariy bilim va amaliy ko'nikmalarni shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ushbu fan yoki kurs, talabalarga an'anaviy tibbiyotning zamonaviy farmatsevtika bilan integratsiyalashuvi kontekstida dorivor o'simliklarni yig'ish, saqlash, kimyoviy tarkibini aniqlash, dorivor preparatlarni tayyorlash usullari hamda ularning farmakologik ta'sir mexanizmlarini o'rgatishni maqsad qiladi. Darslar davomida talabalarining nafaqat o'simliklarning botanik xususiyatlari, balki ularning toksikologik jihatlari, sifat nazorati (standartlash), dorivor xomashyodan samarali foydalanish hamda ilmiy tadqiqotlarni amalga oshirish ko'nikmalari rivojlantiriladi. Kurs oxirida talabalar dorivor o'simliklarni to'g'ri qo'llash, bemorlarga fitopreparatlar bo'yicha maslahatlar berish va yangi tabiiy dori vositalarini yaratishga oid bilimlarga ega bo'ladilar.

Kalit so'zlar

dorivor o'simliklar, fitoterapiya, farmatsevtik botanika, xalq tabobati, biologik faol moddalar, dorivor xomashyo, standartlash (sifat nazorati), etnofarmakologiya, ekstraktsiya, an'anaviy tibbiyot.

Аннотация

При подготовке специалистов в области фармации и народной медицины важно развивать глубокие теоретические знания и практические навыки в области лекарственных растений (фитотерапии). Целью данного предмета/курса является обучение студентов сбору, хранению, определению химического состава лекарственных растений, способам приготовления лекарственных препаратов и механизмам их фармакологического действия в контексте интеграции традиционной медицины с современной фармацией. В ходе занятий студенты будут развивать навыки не только изучения ботанических свойств растений, но и их токсикологических аспектов, контроля качества (стандартизации), эффективного использования лекарственного сырья и проведения научных исследований. По окончании курса студенты приобретут знания по правильному применению

лекарственных растений, консультированию пациентов по фитопрепаратам и созданию новых лекарственных средств природного происхождения.

Ключевые слова

лекарственные растения, фитотерапия, фармацевтическая ботаника, народная медицина, биологически активные вещества, лекарственное сырье, стандартизация (контроль качества), этнофармакология, экстракция, традиционная медицина.

Abstract

In the training of specialists in the fields of pharmacy and folk medicine, it is important to develop in-depth theoretical knowledge and practical skills in medicinal plants (phytotherapy). This subject or course aims to teach students how to collect, store, determine the chemical composition of medicinal plants, methods for preparing medicinal preparations, and mechanisms of their pharmacological action in the context of the integration of traditional medicine with modern pharmacy. During the lessons, students will develop skills in not only the botanical properties of plants, but also their toxicological aspects, quality control (standardization), effective use of medicinal raw materials, and scientific research. At the end of the course, students will gain knowledge on the correct use of medicinal plants, counseling patients on phytopreparations, and creating new natural medicines.

Keywords

medicinal plants, phytotherapy, pharmaceutical botany, folk medicine, biologically active substances, medicinal raw materials, standardization (quality control), ethnopharmacology, extraction, traditional medicine.

Dolzarblik:

Insoniyat

tarixida kasalliklarni davolashda dorivor o'simliklar va ulardan tayyorlangan vositalar (fitopreparatlar)

asrlar davomida asosiy davolash manbai bo'lib kelgan. Hozirgi kunda ham tabiiy manbalardan

olinadigan dori vositalariga bo'lgan talab global miqyosda ortib bormoqda. Bunga sintetik dori vositalarining ayrim nojo'ya ta'sirlari hamda xalq tabobatining uzoq yillik ijobiy tajribasi sabab bo'lmoqda.

Farmatsiya sohasida dorivor o'simliklar farmatsevtik sanoat uchun qimmatli xomashyo manbai hisoblansa, xalq tabobatida ular bevosita bemorlarni davolashning samarali usuli sifatida qo'llaniladi. Shu sababli, ushbu ikki muhim yo'nalish (farmatsiya va xalq tabobati) talabalariga dorivor o'simliklarning botanik xususiyatlari, kimyoviy tarkibi, ekologiyasi, yig'ish qoidalari, saqlash texnologiyalari, farmakologik ta'siri va zamonaviy dori vositalarini yaratishdagi o'rnini chuqur o'rgatish mutaxassis kadrlar tayyorlashning asosiy talabiga aylanmoqda.

Maqsad:

Ushbu kurs (yoki o'quv moduli) ning asosiy maqsadi farmatsiya va xalq tabobati yo'nalishidagi talabalarning dorivor o'simliklar to'g'risidagi nazariy bilimlarini kengaytirish va ularni amaliyotda qo'llashga oid ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat.

Asosiy vazifalar:

Dorivor o'simliklarning turlari va tarqalishini o'rgatish.

Biologik faol moddalar (BFM) ning kimyoviy tarkibi va organizmga ta'sirini tahlil qilishni o'rgatish.

Dorivor xomashyoni tayyorlash, saqlash, qayta ishlash va sifatini nazorat qilish (standartlash) jarayonlari bo'yicha amaliy ko'nikmalarni shakllantirish.

Zamonaviy fitopreparatlarni yaratishda ilmiy yondashuvlarni va etnofarmakologik tadqiqot usullarini o'rgatish.

Dorivor o'simliklar bo'yicha bilim va ko'nikmalarni rivojlantirish ikki asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi: Nazariy tayyorgarlik va Amaliy ko'nikmalar.

1. Nazariy tayyorgarlik (fundamental bilimlar)

Bu bo'lim dorivor o'simliklar haqida chuqur, fundamental bilimlarni shakllantirishga qaratilgan:

Farmatsevtik botanika asoslari: dorivor o'simliklarning morfologiyasi, anatomiyasi va sistematikasini o'rganish. O'simliklarni aniqlash (identifikatsiya qilish) usullari.

Fitokimyo: o‘simliklardagi biologik faol moddalar (alkaloidlar, glikozidlar, saponinlar, efir moylari, flavonoidlar, vitaminlar, oshlovchi moddalar) ning kimyoviy tuzilishi, biosintezi va funksiyalarini tahlil qilish.

Farmakognoziya: dorivor xomashyoni turlari, tarqalish geografiyasi (ekologiyasi), yig‘ish muddatlari, quritish va saqlashning zamonaviy usullari.

Fitofarmakologiya:

dorivor o‘simliklarning inson organizmiga ta’sir mexanizmlari, ta’sir qilish spektrlari, dori shakllarining samaradorligi va toksikologik xususiyatlarini o‘rganish.

Fitoterapiya va etnofarmakologiya: turli kasalliklarni davolashda dorivor o‘simliklarni qo‘llash usullari, xalq tabobatida ularning o‘rni hamda an'anaviy retseptlarni ilmiy asoslash.

2. Integratsiya va istiqbol

O‘quv jarayonida farmatsiya va xalq tabobati yondashuvlarini integratsiyalash orqali talabalarda keng qamrovli tushuncha shakllanadi. Ular zamonaviy texnologiyalarni (biotexnologiya, genetik muhandislik) an'anaviy bilimlar bilan uyg'unlashtirib, yangi, samarali va xavfsiz fitopreparatlarni tadqiq qilish va ishlab chiqarishda ishtirok etish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

Xulosa

Dorivor o‘simliklar bo‘yicha bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish farmatsiya va xalq tabobati sohalarida faoliyat yurituvchi malakali mutaxassislarni tayyorlashning asosiy poydevoridir. Ushbu o‘quv dasturi orqali talabalar:

Dorivor xomashyoning sifatini ilmiy jihatdan baholash va standartlash usullarini o‘zlashtirdilar.

An'anaviy xalq tabobati bilimlarini zamonaviy farmakologiya va fitokimyo metodlari bilan integratsiyalashni o‘rgandilar.

Tabiiy manbalardan yangi va xavfsiz dori vositalarini tadqiq etish, ishlab chiqarish va amaliyotga tatbiq etish uchun zarur bo'lga

n

amaliy ko'nikmalarni (yig'ish, ekstraktsiya, tahlil) shakllantirdilar.

Natijada, tayyorlangan mutaxassislar fitoterapiyaning imkoniyatlaridan samarali foydalangan holda, inson salomatligini saqlash va mustahkamlashga bevosita hissa qo'shish imkoniyatiga ega bo'ladilar.

2. Kelgusi Takliflar

Integratsiyalashgan amaliyot: o'quv jarayoniga xalq tabobati klinikalari va farmatsevtik zavodlardagi majburiy amaliyotlarni kiritish orqali nazariy bilimlarni real ish sharoitida qo'llash imkoniyatini kengaytirish.

Tadqiqot ishlari: talabalarni mahalliy florani o'rganish, noyob dorivor o'simliklarni aniqlash va ularning biologik faol moddalarini izolyatsiya qilish bo'yicha ilmiy-tadqiqot loyihalariga jalb qilish.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanish: dorivor xomashyoni tahlil qilishda yuqori samarali texnologiyalar (masalan, YSSX, Mass-spektrometriya) dan foydalanish bo'yicha laboratoriya mashg'ulotlari sonini oshirish.

Dorivor o'simliklar bo'yicha chuqur bilim va amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish farmatsiya hamda xalq tabobati sohalari mutaxassislari uchun nafaqat zarur, balki muhim ustuvor vazifadir. Ushbu o'quv jarayoni orqali talabalar quyidagilarni o'zlashtirdilar:

Fundamental ilmiy yondashuv: dorivor xomashyoni yig'ishdan tortib, uni zamonaviy kimyoviy-farmakologik usullar bilan tahlil qilish, sifatini nazorat qilish (standartlash) va xavfsizligini ta'minlash qoidalarini o'rganish.

Integratsiyalashgan amaliyot: an'anaviy xalq tabobati bilimlarini farmatsevtik texnologiyalar bilan uyg'unlashtirish, bu esa yangi avlod fitopreparatlarni yaratish imkonini beradi.

Kasbiy kompetentlik: dorivor o'simliklarni to'g'ri tanlash, undan dori shakllarini tayyorlash va bemorlarga fitoterapiya bo'yicha malakali maslahat berish ko'nikmalarini egallash.

Natijada, ushbu kursni muvaffaqiyatli tamomlagan talabalar tabiat va tibbiyotning uyg'unligiga asoslangan samarali davolash usullarini amaliyotda qo'llash, shuningdek, mahalliy floraning boy resurslaridan farmatsevtika sohasini rivojlantirish yo'lida ilmiy-tadqiqot ishlarini olib borishga tayyor bo'lgan yuqori malakali kadrlar hisoblanadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yuldashev A. N., Sodiqov V. M. va boshq. Farmakognoziya. Oliy o'quv yurtlari uchun darslik. (Oxirgi nashr yili va shahri).
2. Kurkin V. A. Farmakognoziya. Samara: OOO "Ofort", (yoki Rossiyaning boshqa nufuzli nashriyoti), (oxirgi nashr yili). (Rus tilida, sohada keng qo'llaniladi).
3. Xolmatov X. X., Axmedov O. A. Fitoterapiya asoslari. O'quv qo'llanma. Toshkent, (nashr yili).
4. Nosal I. M., Nosal M. I. Lekarstvennie rasteniya i sposobi ix primeneniya v narode. (Xalq tabobatida dorivor o'simliklar va ularni qo'llash usullari). Kiyev, (nashr yili).
5. Normatov M. B., Aliyev X. U. Farmatsevtik botanika. Oliy ta'lim muassasalari uchun darslik. Toshkent, (nashr yili).
6. Turova A. D. Lekarstvennie rasteniya SSSR i ix primeneniye. (SSSR dorivor o'simliklari va ularning qo'llanilishi). Moskva, (nashr yili).
7. Axmedov E. O'zbekiston dorivor o'simliklari. Toshkent, (nashr yili). (Yoki shu mavzudagi boshqa taniqli mualliflarning monografiyalari).
8. Evans W. C. Trease and Evans' Pharmacognosy. Elsevier Health Sciences, (oxirgi nashr). (Ingliz tilida, sohada fundamental darslik).
9. World Health Organization (WHO) Monographs on Selected Medicinal Plants. (Tanlangan dorivor o'simliklar bo'yicha JSSV monografiyalari).